omslaan. Een plant is goed, en ook een dier in zijn eigen orde is goed, maar een engel die afvalt, wordt een duivel, en een mensch die plant of dier wordt, komt onder den vloek en wordt kind des verderfs.

De mensch kan wel uit die sfeer van lagere orde worden teruggetrokken, en zoo geschiedt 't dan ook tijdelijk door den dood op 't sterfbed, maar zijn eigenlijke leven raakt dit niet, noch wijzigt het zijn orde, noch ook verandert 't zijn roeping. Het hangt er alles maar van af, of hij ten volle in alle hem aangewezen sferen zijn leven ontplooit. Doet hij dit, dan straalt de volle rijkdom van zijn leven in alle sferen uit. Dan bloesemt hij in zijn geheele verschijning, dan openbaart hij kracht en levensmoed. Dan is zijn denken diep, zijn wil vast, zijn fantasie rijk, en dan is bovenal het geestelijk leven van geloof, hoop en liefde naar alle zijden in hem ontplooid. Dan is het, voor zoover op deze aarde mogelijk, de volle ontplooiing van het leven, die in zulk een man of vrouw, naar lichaam en naar ziel, uitstraalt. Dan staat hij tot alle deze sferen in de van God gewilde verhouding, en is het zijn »van Gods geslachte zijn«, waaruit deze volheid van zijn menschelijk leven opwelt.

Wel knakt de zonde dit alles, en kan alleen genade levensherstel en weeropleven brengen, en ook zal eerst in het rijk der heerlijkheid de hoogste instantie van dit leven van hoogste orde tot zijn hoogste schittering komen. Denk maar aan de hemelvaart van Henoch en Elia, de Tabor, en aan de verschijning van den Christus op Pathmos. Maar ook al is dit alles in het heden ontadeld, slechts gedeeltelijk hersteld, en dus nog op lager trap staande, toch altijd blijft het tot zelfs in een Kaïn en Judas het *menschelijk* wezen, het *menschelijke* type gelijk God 't geschapen heeft in 't Paradijs, en juist daarom kan 't bij wegslijting op niet anders uitloopen dan op wat Jezus teekende in de knersing der tanden. Bij een dier is dit ondenkbaar, alleen bij een mensch is dit bestaanbaar. Juist omdat zelfs het ontlijfde geraamte van den mensch zoo bergenhoog boven het doode dieraas staat, kan bij den mensch niet uitblijven, wat de Schrift aanduidt met het ontzettende woord.... van.... *eeuwige verdoemenis.*

Dr. A. K.

„Uw Koning komt en hij is een Heiland".

[ADVENT 1913].

> Verheug u zeer, gij dochter Sions, juich, gij dochter Jeruzalems. Zie, uw Koning zal u komen, rechtvaardig, en hij is een Heiland; arm, en rijdende op eenen ezel, en op een veulen, een jong der ezelinnen.
> Zacharia 9 : 9.

Fel stak op Genesareth's meer de storm op, en de jongeren kregen angst;.... maar Jezus sliep rustig door. En toen aarzelden ze wel eerst, maar toen de storm nog heviger opzette, maakten ze Jezus toch wakker, en riepen hem toe: »Heere, behoed ons, want wij vergaan!«

Daarin spreekt de bede van Advent.

Een wereld, die voelt, dat ze, verlaten van haar Koning, ondergaat, en nu in angstig heimwee naar den Hooge roept: »Kom, Heere Jezus, want alleen in u is ons heil.«

Denk aan een vloot van oorlog. Het admiraalschip week zijwaarts uit het gezicht. Juist op dat oogenblik komt nu de vloot van den vijand opzetten. En nu ziet alles er naar uit, of 't admiraalschip niet terug komt. Zonder vlootvoogd is de vloot verloren.

Met een leger, dat bij afwezigheid van zijn veldheer overvallen wordt, is het evenzoo. Dan voelt heel het leger, dat alleen zijn veldheer het redden kan, en daarom trekt er een heimwee door alle gelederen, of toch de veldheer op mocht dagen en heel het leger redden.

En zoo nu stond het ook in de dagen van Bethlehem met heel onze wereld. Eeuw na eeuw had volk na volk gepoogd, in eigen kracht het doel van het leven te bereiken. In Egypte onder het inleven in een kunstmatig verbeelde doodenwereld. In Babylon en Assyrië onder beroep op sterrenwichelarij. In Griekenland onder toewijding aan de kunst. In Rome onder alles onderwerpende machtsontplooiing. Maar 't sloeg alles tegen. Door niets kon het dorstend menschenhart verzadigd worden. Vandaar de leegte in het zielsleven, de armoede aan heilige krachten, de dood dien de volken met zich omdroegen. Zoo riep 't alles om uitredding, en vlaste het al op een Heiland, die alleen redding kon aanbrengen. En dat duurde tot de profeet uit Israel de volken kwam toeroepen: »Ziet, uw Koning komt, en hij is een Heiland!« Niet alleen voor Israel, maar voor al wie mensch heet.

Zoo toch was vlak vooraf, in het eerste vers, betuigd: »De Heere heeft een oog over *alle menschen* en in 't minst niet enkel over de stammen Israels«.

Dit kan dan eeuwen duren.

Eerst komt de Adventsgezindheid in 't ontrust gemoed op. Dan volgt de Adventsbede, als het hart der natien om God gaat roepen. En dan tenslotte *is* de Advent[1]) daar, en *komt* de Koning, en die Koning betoont zich een *Heiland.*

God schiep ons menschelijk geslacht niet als een schare van eenlingen, maar als één machtig lichaam. God plaatste ons op deze wereld, niet om elk op onszelf te drijven, maar om door één geest bezield, door één Koning geleid te worden. God schonk ons op deze aarde het aanzijn, niet om in 't leven van deze aarde op te gaan, maar om zijn eeuwig Koninkrijk te bereiden.

Maar eens gevallen, stribbelt de mensch tegen. We wilden niet één lichaam, maar allen personen apart en op ons zelf zijn. Een Koning over ons is onnoodig. Vrijheid, blijheid, ieder zal zijn eigen pad kiezen. En ook dat leven voor een toekomende wereld kon niet. Dat is goed voor den kloosterling en voor den zuilenheilige, maar niet voor den practischen mensch.

En nu scheurt alles uiteen. Van één die ons beheerscht, is geen sprake meer. Het hooger doel van ons aanzijn gaat in stofvergoding onder.

En is men nu gelukkig? Voelt nu het menschenhart zich bevredigd? Stijgt er nu één jubel van vreugde omhoog?

Verre van daar. Mismoedigheid en onvoldaanheid vervult aller levensbesef. Geestelijke melancholie wordt toonaangevend. Een bang gevoel van teleurstelling drukt aller gemoedsleven. En nu komt het volle heimwee. De drang van binnen, die speurt dat 't anders worden *moet*, dat 't anders worden *kan*. Het besef van het verspeelde levensgeluk doet roepen om meer eenheid, om Een die alles leiden kan, om opheffing tot hooger en heiliger streven.

Eerst vaag, en zwevend, en meer zwijgend. Maar dan opnieuw losbarstend, en nu doorgaande en steeds doordrongen van inniger smeektoon.

Vanwaar 't heil komen zal, weet de wereld niet, maar haar heimwee uit zich in steeds roerender weeklacht. Tot 't op eenmaal uit Sion haar tegenklinkt: *Zie, uw Koning zal komen en hij is een Heiland!*

Uw heil genaakt, en 't breekt door!

Zoo steeg het Adventsgebed uit de volkeren op, toen Bethlehem naderende was; en nog telkens klimt uit den schoot der natien die gestamelde bede naar boven, zoo dikwijls, gelijk nu weer, zelfverheffing, zinnelust en materialisme het leven ontadeld heeft.

En trekt het aldus onder de volkeren, niet anders is het heimwee in de enkele ziel, die nog niet opstond uit den dood, en die daarom Jezus nog niet vond.

Bij heele groepen beluistert ge 't om u heen. Eerst zoeken ze het buiten Jezus, maar in 't eind voldeed toch de wereld hen niet meer. Hun hart wierd krank. De balsem voor hun zielswonde konden ze buiten Jezus niet vinden. Tot 't in 't eind ook in hun hart met heilig heimwee om de eenheid der liefde, om den scepter van den Koning, om het vergezicht in Gods heilige woning riep. Het Aventsgebed om hart en ziel omzettende bekeering.

Tot de ure doorbreekt die door God bescheiden is, en dan klinkt 't ook hun in 't zielsoor: *Zie, uw Koning komt en hij is uw Heiland!*

Meer nog.

Er zijn er niet weinigen, die hun Koning gevonden hadden, die hun Heiland den handkus van dank en liefde hadden gegeven, maar die de poorte weer uitgingen, hun Koning weer uit het oog verloren, en geestelijk opnieuw verarmden en verstijfden.

Eerst hinderde dit hen dan niet. Ze voelden zich weer vrijer. De kinderen der wereld waren weer liever jegens hen, en toonden hen meer te waardeeren. Die er om weenden, waren de engelen Gods, of een moeder die ze zag afdolen, of ook een vader die schrikte van de koelheid in hun afgemeten, onbezield gebed.

Doch ook dit duurt niet altoos.

Straks komt ook in zulke »verachterden in genade« het heimwee weer op.

Tot ook hun het Evangelie weer de toeroeping doet hooren: »Zie, uw Koning komt en hij is uw Heiland«.

Moge 't zoo voor recht velen ook op 't nu naderend Kerstfeest zijn.

Dan is er weer gejuich onder de engelen Gods!

[1]) *Advent* beteekent letterlijk: *de komst* van Jezus.

Dr. A. K.

Amsterdam, 12 December 1913.

Het is opmerkelijk, hoe in de Hervormde Kerk telkens de belijdenisquaestie weer aan de orde komt. Thans weer in Groningen. Ds. Hulsman, die vroeger zoo kloek tegen de Schriftcritiek optrad, maar later geheel omkeerde en nu al meer de fundamenteele waarheden van ons geloof prijs geeft, heeft een ander stel belijdenisvragen ingevoerd, dan in de officieele reglementen is voorgeschreven. Hij meent daartoe het recht te hebben, omdat in de Reglementen der Hervormde Kerk vrijheid wordt gegeven van de formuleering af te wijken, en andere vragen te stellen naar den geest en hoofdzaak van de daarin vervatte belijdenis. De Kerkeraad te Groningen heeft nu de volgende beslissing genomen

1. Bij de bevestiging van lidmaten worden geen vragen, afwijkende van de in art. 39 van het reglement op het godsdienstonderwijs geformuleerde, gedaan, tenzij ze vooraf aan het oordeel des Bijzonderen Kerkeraads onderworpen en door dezen goedgekeurd zijn;

2. de Bijzondere Kerkeraad vaardigt naar elke bevestigingsbeurt één of meer ouderlingen af, om toe te zien dat geene andere vragen worden gedaan dan door dien kerkeraad zijn vastgesteld, en deelen binnen twee dagen hunne bevinding schriftelijk mede;

3. personen, die blijkens rapport der afgevaardigden, op andere dan door den Kerkeraad goedgekeurde belijdenisvragen bevestigd zijn, *worden niet als lidmaten der Ned. Herv. Kerk erkend en dus niet in de lidmatenboeken ingeschreven.*

Aan de betrokken personen wordt daarvan mededeeling gedaan met opgave van redenen.

Natuurlijk zal dat muisje wel een staartje hebben, want het is niet te verwachten, dat Ds. Hulsman zich hierbij zal neerleggen.

Met belangstelling wachten we af, wat het einde van deze belijdenisquaestie zal wezen.

Het getuigenis des Heiligen Geestes.

In plaats van af te wachten totdat we ons hadden uitgesproken, zendt Dr. Greydanus ons opnieuw een uitvoerig schrijven, waarin hij met tal van Latijnsche citaten tracht aan te toonen, dat zijn standpunt juist is. Hoewel het zeker wat veel van het geduld onzer lezers gevergd is, willen we toch de opname van dit stuk niet weigeren; maar Dr. Greydanus houde ons de opmerking ten goede, dat voortzetting van het debat op deze wijze in *De Heraut* onmogelijk is. Niet alleen omdat de toon, dien Dr. Greydanus zich ook thans weer in dit stuk veroorlooft, alle perken te buiten gaat, doch omdat een dergelijke discussie niet in een populair blad, maar in een wetenschappelijk tijdschrift moet behandeld worden. We plaatsen daarom ditmaal zijn schrijven alleen, en zullen een volgend maal kort daarop antwoorden, maar om dan de discussie ook onherroepelijk te sluiten.

Aan de Redactie van *De Heraut.*

Hooggeleerde Heer,

Vergun mij nogmaals, en nu voor het laatst in deze zaak, ruimte in het eerstvolgend nummer van Uw blad voor dit schrijven, waarmede ik het vervolg van Uw artikel niet behoef noch behoor af te wachten.

1. [1]) U stootte U aan den toon van mijn vorig ingezonden. Maar is het niet eene veel ergere zaak dan louter eene kwestie van hoffelijkheidstoon, wanneer U in Uw nummer van 30 Nov. j. l. mij minstens 3 à 4 malen beschuldigt van afwijking van onze Geref. belijdenis (eene zaak die bij ons Geref. volk meer wantrouwen wekt dan drankmisbruik of dieverij e. d. g.), om alzoo *op gansch onkerkelijke wijze* mij als een valsch leeraar voor te stellen, en het vertrouwen in mij bij onze geheele Geref. volkswereld, zoo mogelijk, weg te nemen? Is dat eene kleinigheid? Verliest »voorzichtigheid eisch« zijne kracht, wanneer het *mijn* naam en arbeid betreft? Hoe schreef de apostel Paulus tegen degenen, die hem valsche leer verweten, en het vertrouwen in hem bij de gemeenten zochten te ondermijnen? Vgl. II Cor. 11, Gal. 1 en 5, Philip 3. Onze Heiland roept ons op tot oprechtheid en voorzichtigheid (vooruitziendheid, bedachtzaamheid), Matth. 10 : 16.

2. U beschuldigde mij, als zou ik *in strijd met onze Geref. belijdenis* het getuigenis des H. Geestes niet erkenningsgrond noemen. Daarvoor echter *kon* U niet volstaan met te citeeren: »openen van het oog«, noch met te spreken enkel van subjectieve voorwaarde, en *mocht* U zelfs niet volstaan, met wat U nu, in het nummer van 7 Dec., van mij aanhaalt, *maar moest* U citeeren den zin dien ik aanwees, *omdat daarin mijne opvatting van grond* gedefinieerd wordt *tegenover* kracht of werking enz. En had U dat gedaan, dan zouden de lezers hebben kunnen zien, dat *zakelijk* door Uwe citaten uit Geref. belijdenissen niet anders wordt geleerd, en zou U zelf wellicht ook vermoed hebben, dat U die belijdenisuitspraken niet tegen mij mocht afvuren. Zij missen, in het *kwestieuse* punt, bewijskracht, wat bij zoodanige beschuldiging van groote beteekenis is.

3. Voorts is à Marck niet de bron voor mijn gevoelen, zooals U schrijft. Maar wanneer U op Dr. H. Bavinck, dien ik *op de betreffende* plaats en juist *in den tekst* aanhaal, en die zelfs *schier in dezelfde woorden* zich uitdrukt als à Marck, gewezen had, zou U in Uw nummer van 30 Nov. in de respectieve plaats niet verdachtmakend en kleineerend hebben kunnen schrijven, als U door verzwijging van Dr. H. Bavinck's naam gelegenheid kreeg; of anders ware de ongepastheid daarvan terstond voor iedereen voelbaar geweest. Uwe verklaring lost het vraagstuk in dezen niet op.

4. U wil wel enkele citaten aanhalen, schrijft U, en geeft dan inderdaad onderscheiden aanhalingen, waarin het woord grond, of eene dergelijke uitdrukking, voorkomt, maar die juist daarom *alle* zonder bewijskracht zijn, omdat het geschil niet gaat over het bezigen van het *woord*, maar U bewijzen moest, dat Calvijn e.a. het getuigenis des H. Geestes grond noemen *in welbewuste onderscheiding en met afwijzing van zoodanige kracht of werking*, als waarin ik het in mijne formule omschrijf.

En daarmede vervallen in eens het »begründet« van Staehelin, en het »*gronddé*« van Loofs, en het »*ultimo* acquiescat« van Rivet, en het »*om* de getuigenis«, die zij *ontvangen* van den H. Geest« van Doedes, en de citaten van Scholten, Calvijn, Voetius. Sterker nog: uit citaten van deze laatste drie blijkt, dat zij genoemde onderscheiding *niet* voor oogen hadden, ja zelfs, dat zij, *indien zij die voor oogen gehad hadden*, aan de zijde mijner formuleering zich gesteld zouden hebben.

Scholten schrijft in het ook door U aangehaalde werk, I, blz. 197: »De stelling: auctoritas Scripturae pendet a testimonis Spiritûs, luidt in een anderen vorm aldus: *de waarheid* van het Schriftwoord *inzien*, opdat men *op gezag* van de Schrift *geloove*". Tegen deze stelling oefent hij dan zijne critiek. Maar, waar het hier om gaat: duidelijk blijkt hier, dat *t. i.* pendere a test. Sp. bij de Geref. theologen zooveel was als *inzien* (resp. = doen inzien), zoodat ook uw beroep op zijn gebruik van het woord geloofsgrond hem in ons geschil te veel wil laten zeggen.

Calvijn stelt *in het betoog* over deze zaak, waarin hij dus klaar zijne meening aanwijzen moest: »....unde discemus lucem discernere a tenebris..." (vgl. m. ref., blz. 276). Ligt nu *de grond* waarop wij het licht onderscheiden van de duisternis, in ons oog, óf in het licht en de duisternis zelve? En evenzoo: onderscheiden wij het zoete van het bittere *op grond van* onzen smaak, óf *door* onzen smaak, maar *op grond van* de *verschillende geteldheid* van wat zoet of bitter is?

Gebruikt Calvijn nu in een volgend hoofdstuk, om *heel* zijne voorafgaande redeneering, dat *slechts God* ons zekerheid aangaande de H. Schrift als Zijn Woord geven kan, *en geen Kerk noch menschelijke redeneering*, als retrospectief samen te vatten, de uitdrukking: nisi hoc jacto fundamento, dan valt toch licht in te zien, dat hij met dit enkele woord zijne uitgesproken gedachten niet terugneemt, en dat hij zelfs bij dit iacto fundamento in het geheel niet het oog heeft op ons geschil.

Het soortgelijke geldt van Voetius. In zijne *Catechisatie over den Heidelb. Catech.*, ed. Dr. A. Kuyper, I blz. 70, spreekt hij over de Roomsche tegenwerping van circkelredeneering inzake het wederkeerige beroep op Schrift en getuigenis des H. Geestes. En hij antwoordt dan: »Het beginsel, fondament ende oorspronck van d'een en d'ander wort hier verscheydentlick aengemerckt: want het geloove, voor soo veel het beteekent de sake die men gelooven moet, soo is des selfs beginsel de Schrifttuur; maer voor soo veel het beteeckent het werck ende de daet des geloofs selfs, [de komma staat vóór selfs, doch waarschijnlijk als drukfout] 't welck innerlick geschiet in 't gemoedt des menschen, soo is des selfs beginsel en oorspronck de Heylige Geest«. Dus het geloof als vermogen en actie, van den Heiligen Geest, maar de inhoud des geloofs, datgene waarop de Heilige Geest den mensch door het geloof doet rusten (»fondament«), de H. Schrift en haar inhoud. Dit blijkt verder uit zijne *Disp. Sel.*: »Ut enim ipsa scriptura tanquam principium externum proprio lumine radians (nullo alieno interveniente tanquam principio aut medio demonstrationio aut convictionio) per se et in se ἀξιόπιστον seu credibile est, — sic *Spiritus S.* est internum, supremum, primum, independens principium actualiter *mentis nostrae oculos aperiens atque illuminans*, et credibilem scripturae auctoritatem ex eo, cum eo, per eundem *efficaciter persuadens*, sic ut nos *tracti currimus* et passive in nobis *convicti acquiescamus*" (bij Heppe, *Die Dogm. d. evang.-ref. Kirche*, S. 22). De H. Schrift *straalt* dus door eigen licht, en de H. Geest *opent* onze oogen en doet ons *metterdaad* overtuigd zijn; *zakelijk* alzoo hetzelfde als bij mijne omschrijving.

5. Leest U verklaringen van Gereformeerden over onze Nederl. geloofsbelijdenis, dan kan U zien, dat zij, wat het getuigenis des H. Geestes in art. 5 betreft, overeenstemmen met wat Dr. A. Kuyper Sr. schrijft in zijne *Encyclopaedie*, II (1894), blz. 505, n.m.l. dat dit getuigenis niet opgevat moet worden als »eene »supranatureele mededeeling van Gods wege, waarin ons gezegd wordt: Die Schrifuur is mijn Woord«. Daarom gaat het ook niet op, om het woordje *omdat* in art. 5 zóó te willen persen als U doet, wijl dit niet vanzelf reeds zoodanige scherp toegespitste beteekenis heeft, en in dit speciale geval ook daarom die uitsluitende beteekenis blijkt te missen, dat in het Latijn hier enkel quod staat, hetwelk in het vervolg voortgezet wordt zelfs door: et eo etiam quod, en niet b.v. door: propterea quod. Definieert Dr. Kuyper t. a. p. het getuigenis des H. Geestes, dan schrijft hij: »*lux quaedam mentem ita perfundens ut eam leniter afficiat, eique ostendat rationes ipsi rei insitas, sed antea occultas*«; m. a. w. een licht dat ons zien doet de in de zaak zelve inliggende, maar tevoren verborgen, rationes (redenen, gronden).

6. U zegt, dat in de Fransche belijdenis *om* voor *door* zinneloos geweest zou zijn; terecht; *maar* dat is zoo *vanwege de reden, die ik aanwees, niet om de reden die u opgeeft*, gelijk daaruit blijkt, dat in Uw eigen citaat van 30 Nov. twee regelen vóór dit *door* juist nog *om* gebruikt wordt. Doch omdat van het getuigenis des H. Geestes hier gesproken wordt als eene *werking*, en het hier niet voorkomt als onderscheidingsgrond, zooals U ten onrechte beweerde in uw nummer van 30 Nov., daarom moest hier staan *door*, terwijl het twee regels vooraf gaat over een grond, waarom daar *om* op zijn plaats was. Verder nog: doet de H. Geest de gelooviven de Kanonieke boeken onderscheiden van de andere kerkelijke boeken, zooals de Fransche belijdenis zegt, dan *brengt* de H. Geest *geen grond van onderscheiding in de gelooviven*, maar doet Hij hen slechts opmerken den onderscheidingsgrond, *die in die boeken zelve ligt*; waaruit wederom duidelijk wordt, dat U geheel faalde, toen U in Uw nummer van 30 Nov. schreef, dat de Fransche belijdenis het getuigenis der H. Geestes *onderscheidingsgrond* zou noemen, en alsof ik »lijnrecht in strijd" met die belijdenis zou leeren. Juist omgekeerd klopt mijne voorstelling met die belijdenis, maar gaat uwe uitlegging fout.

7. Schrijft U nog: »we willen wel althans met enkele citaten aan Dr. Greijdanus toonen, dat de zaak heusch niet zoo eenvoudig is als hij zich haar voorstelt«, dan durf ik gerust aan den oordeelkundigen lezer het oordeel overlaten, bij wien in dezen mindere helderheid van inzicht en gemis aan genoegzame onderscheiding uitkwamen.

Ik meen op grond van het voorafgaande, dat Uw zoo lichtvaardig daarhenen werpen van zoo ernstige beschuldiging, welke U te vergeefs met *in het kwestieuse punt* zoo niets zeggende citaten te staven zocht, geheel onverantwoordelijk is. Daarom vraag ik van U, dat U royaal Uwe beschuldiging, alsof ik van de Geref. belijdenis, art. 5, zou afwijken, intrekt. Anders behoort U, zooals U als hoogleeraar in het kerkrecht wel weet, mij *in den geordenden weg* en *ter plaatse waar zulks betaamt*, aan te klagen. Op zoodanige wijze echter, als U in het vorig nummer mijn goeden naam hebt aangetast, en het vertrouwen in mij bij de Geref. kerkwereld hebt zoeken weg te nemen, om er wantrouwen voor in de plaats te zaaien, waardoor mijn arbeid onmogelijk kon worden, is een schromelijk te buiten gaan van de perken van Christenplicht en van den eisch van het 9e gebod.

Ik vorder daarom ridderlijke herroeping van Uwe beschuldiging tegen mij, óf aanklacht op behoorlijke wijze en ter voegzame plaats.

Tot mijn spijt werd dit stuk langer dan ik zou wenschen, doch de zaak eischte deze uiteenzetting.

U dankzeggend voor de plaatsing, welke mij zedelijk niet geweigerd mag worden.

Met verschuldigde gevoelens,

S. GREIJDANUS.

Zuid-Beijerland, 6 Dec. 1913.

[1]) P. S. Zoowel in het vorige stuk als in dit schreef ik steeds U en Uw met een hoofdletter.

Van de breking des Broods.

X.

Het feit, dat Calvijn bij het Avondmaal dus wel degelijk nadruk wilde gelegd hebben op de herdenking van Christus dood en daarmede de ceremonie van de breking des broods in verband bracht, kan dus niet betwijfeld worden. Toch wil dit daarom niet zeggen, dat Calvijn het Avondmaal evenals Zwingli alleen beschouwen wilde als een zinnebeeldige voorstelling van Christus offerande aan het Kruis. Zelfs de ceremonie van het breken des broods diende daartoe niet alleen, want Christus brak het brood ook om het uit te deelen aan zijn discipelen, opdat zij er van eten zouden, gelijk Hij dan ook zeide: neemt, eet, dit is mijn lichaam. Het Avondmaal is in de eerste plaats een *maaltijd*, en evenmin als honger en dorst verzadigd worden door ons brood en wijn te laten *zien*, maar alleen door deze te *eten* en te *drinken*, zoo is voor Calvijn bij het Avondmaal ook de hoofdzaak datgene wat door het eten en drinken wordt afgebeeld, n.l. de waarachtige gemeenschap met Christus, waardoor Hij een voedsel en drank wordt voor onze zielen. Het brood, dat wij breken, zegt de Apostel, is de gemeenschap des lichaams van Christus en de drinkbeker de gemeenschap zijns bloeds. Het is dit woord van Paulus, dat Calvijn altoos aanhaalt als de meest duidelijke verklaring van wat met het eten van Christus' lichaam en het drinken van Zijn bloed bedoeld wordt. Het eten en drinken in geestelijken zin genomen vat Calvijn daarom niet op, zooals dat in Zwingliaansche kringen gebruikelijk was, alleen van te *gelooven*, dat Christus voor ons gestorven was. Hij ontkent niet, dat het geloof de mond is, waardoor we eten, om het beeld hier over te nemen, maar het eten zelf is hem iets meer: het is de gemeenschap met Christus, die het waarachtige voedsel is, waardoor we gevoed worden. Ook de uitdrukking, dat wat we (geestelijk) bij het Avondmaal eten en drinken, het gekruisigde lichaam en vergoten bloed was, of wil men zonder beeldspraak, dat we bij het Avondmaal in deze teekenen de verzekering ontvangen, dat zijn offerande aan het Kruis voor ons gebracht is tot een verzoening voor onze zonden, keurde Calvijn niet af. Hij zegt zelf in zijn Institutie, dat »het Sacrament ons naar het Kruis van Christus zendt, alwaar de belofte van Christus, dat Hij het brood des levens is, waarlijk volbracht en vervuld is geworden en dat wij Christus daarom dan eerst naar behooren en tot zaligheid eten, als wij hem gekruisigd eten en de kracht Zijns doods door een levendig gevoel aangrijpen". De voornaamste en bijna de gansche kracht van het Sacrament, is hem daarom gelegen in de woorden: 't welk voor u overgeleverd, 't welk voor u uitgestort wordt; »anderszins, zegt hij, zou het ons niet zeer bevorderlijk wezen, dat het lichaam en bloed des Heeren nu ter tijd uitgedeeld worden, indien ze namelijk niet eenmaal waren gegeven tot onze verlossing en zaligheid." Maar hoe sterk deze uitdrukkingen ook klinken mogen, toch heeft Calvijn daarmede nooit bedoeld, dat we bij het Avondmaal alleen gemeenschap zouden hebben met het *gekruisigde* lichaam en *vergoten* bloed van Christus in Zwingliaanschen zin genomen. Het gekruisigde lichaam van Christus is er niet meer, want het is nu verheerlijkt, en het vergoten bloed van Christus bestaat evenmin. Wanneer ik dus spreek van het eten van Christus gekruisigd lichaam bedoel ik daarmede alleen, dat ik door het geloof gemeenschap heb met de offerande van Christus. Juist om het misverstand af te snijden, alsof dit alleen door hem bedoeld werd, zegt Calvijn gewoonlijk, als hij zich nauwkeuriger uitdrukt, dat we bij het Avondmaal gemeenschap hebben met het lichaam van Christus, dat eenmaal in den dood gegeven is geweest tot onze verlossing, maar dat nu in heerlijkheid is opgenomen en aan de rechterhand Gods zit. Wat Calvijn daarmede bedoelde is dit — hij komt daarop altoos weer terug en het is een der kenmerkende trekken van zijn Theologie — dat we de weldaden van Christus, ook zijn verlossing, niet ontvangen kunnen, of we moeten eerst Christus zelf bezitten. Er moet daarom voor alle dingen een waarachtige gemeenschap met Christus zelf tot stand komen, en dit is de *unio mystica*, de verborgen gemeenschap met Christus, waardoor wij leden zijn van Zijn lichaam, en Hij ons hoofd is. Die gemeenschap tusschen Christus en de gelooviven raakt niet alleen zijn Goddelijke natuur, naar welke Hij alomtegenwoordig is, zooals Zwingli wilde, maar raakt ook Christus menschelijke natuur, het vleesch en bloed, dat Hij aannam, en dat Hij nu in zijn verheerlijkt lichaam in den hemel met zich draagt. Zoo nauw is deze band, dat de Apostel Paulus daarom verklaart, dat we vleesch van Zijn vleesch en been van Zijn been geworden zijn. In dien zin verklaart Calvijn dan ook het woord van Paulus in I Cor. 10 : 16 dat het brood dat wij breken (of het Avondmaal) de gemeenschap is des lichaams van Christus. De onjuiste exegese van Zwingli, alsof daarmede bedoeld zou wezen de gemeenschap met de gemeente als het mystieke lichaam van Christus, wijst hij terecht af. Er is trouwens ook niet één exegeet van naam, die deze onhoudbare exegese van Zwingli nog voor zijn rekening durft nemen. Heel het verband wijst uit, dat de Apostel hier spreekt niet over de gemeenschap der gelooviven onderling, maar over de gemeenschap met Christus zelf, want de bedoeling is om de gelooviven te waarschuwen, dat zij niet tegelijk aan den offermaaltijd der afgoden kunnen deelnemen en aan de tafel des Heeren, omdat men niet tegelijk gemeenschap met de duivelen en met Christus kan hebben. Bovendien, de bijvoeging van den drinkbeker, die de gemeenschap met het *bloed* van Christus is, zou zin noch beteekenis hebben, wanneer de gemeenschap met het lichaam van Christus sloeg op de *gemeente*. Hoe deze waarachtige gemeenschap met Christus als ons verheerlijkt Hoofd tot stand komt en werkt, blijft altoos voor ons een diepe verborgenheid, die beter, gelijk Calvijn zegt, gevoeld, dan in woorden kan worden uitgedrukt. Alleen dit kan gezegd worden om alle misverstand af te snijden, dat Calvijn elke voorstelling afwijst, alsof bij het Avondmaal Christus lichaam en bloed op aarde zou nederdalen en in of met het brood ons zou gegeven worden. Christus is en blijft in den hemel en wij zijn op aarde. Maar evenals de zon wel lichamelijk ver van ons verwijderd is en toch de stralen, die van de zon uitgaan, ons verwarmen, beschijnen en alles op aarde groeien en leven doen, zoo zegt Calvijn is het ook hier. Er stroomt van Christus als verheerlijkt Hoofd Zijner gemeente een levenskracht uit naar zijn gelooviven, en wel door de werking des Heiligen Geestes. Daarom is de laatste toon, die in Calvijn's Avondmaalsliturgie aan het eigenlijke Avondmaal voorafgaat, het *sursum corda*, de harten naar boven, waar Christus zit aan de rechterhand Gods.

Zoo heeft Calvijn de eenzijdigheid van Zwingli en van Luther overwonnen. Van een bloot zinnebeeldige voorstelling van Christus offerande wil Calvijn evenmin weten als van een werkelijk eten van Christus verheerlijkt lichaam, dat alomtegenwoordig zou wezen. Maar tegelijk neemt Calvijn de juiste gedachte, die in beide Avondmaalsvoorstellingen opgesloten lag, op en verzoent ze in hoogere eenheid. Gelijk de stralen van het licht door een brandglas verzameld en op één punt geconcentreerd worden, zoo geschiedt bij Calvijn's Avond-